

Cumhuriyet'in İlk Döneminde Ders Kitaplarındaki Milliyetçi Motiflerin Ulus Devletin İnşasındaki Rolü: 1923-1950 Arası Dönem

Uğur KILINÇ*

Özet

Bu araştırma Cumhuriyet'in kuruluş döneminde Millî Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı ders kitaplarındaki milliyetçi söylemlerin ve anlatıların ulus devletin oluşmasındaki rolünü konu edinmektedir. Çalışmada 1923-1950 arası tek partili dönemde tarih, coğrafya, vatandaşlık ve din kültürü gibi derslerin milliyetçilik akımının da etkisiyle Türk kimliğinin inşasında nasıl bir rol oynadığı üzerinde durulmuştur. Ulus devlete ve milliyetçiliğe dair sosyal bilim literatüründen hareketle bu dönemdeki ders kitaplarına yönelik yapılan çalışmalar analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında modern Türkiye'de Anderson'un kavramsallaştırmasıyla hayali bir cemaat olarak ulus kavramının yerleşmesinde eğitim kurumunun önemli bir ideolojik araç işlevi gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Cumhuriyet'in ilk döneminde MEB tarafından hazırlanan tarih ve vatandaşlık bilgisi kitaplarının ulus devlet üzerine inşa edilen yeni rejimi meşrulaştırmaya yönelik kazanımları aktarmaya çalıştığı görülmüştür. Bununla birlikte yeni kurulan rejimle birlikte çizilen yeni sınırların benimsenmesi ve vatan olarak algılanması adına coğrafya derslerinin müfredatının da ulus-devlet anlayışıyla şekillendirildiği tespit edilmiştir. Çalışmada din derslerinin ve derslerdeki dini anlatıların milliyetçiliğe eklenerek yeniden üretildiği de bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Milli Eğitim, Ulus-Devlet, Uluslaşma, Milliyetçilik

Abstract

The study examines the role of nationalist discourses in the textbooks of the Ministry of National Education in the early republican period in the formation of the nation state. The impact of history, geography, citizenship and religious culture courses on the construction of Turkish identity with the nationalism movement in the single-party period between 1923-1950 was evaluated. Based on the literature on the nation state and nationalism, studies on textbooks in this period were analyzed. It has been concluded that the institution of education functions as an ideological tool in the establishment of the concept of the nation as an imaginary community in Turkey in Anderson's conceptualization. It was found that the books tried to convey the achievements aimed at legitimizing the new regime.

Keywords: Education, National Education, Nation-State, Naiton-Building, Nationalism

* Doktorant, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Anabilim Dalı, ugurklnc1995@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9414-0295

Giriş

Toplumsal birer fenomen olarak ulus devlet ve milliyetçilik olguları 19. Yüzyıldan itibaren tüm dünyayı etkisi altına alarak siyasal sistemlerde köklü dönüşümlerin oluşmasına sebep olmuştur. İmparatorlukların yerini yeni kurulan ulus devletlere bıraktığı dönemde Anderson'un (2020) kavramsallaştırmasıyla hayali birer cemaat olarak kurgulanan 'ulus' temelli konsensüsün oluşmasında eğitim kurumu önemli bir rol icra etmiştir. Eğitim kurumu aracılığıyla farklı coğrafyalarda çeşitli etnik kültürlerle sahip olan insanların ortak bir ulus kimliği ve tek bir ulus devlet çatısı altında birleştirilmesi daha kolay kılınmıştır.

Geleneksel dönemde ailenin üstlendiği işlevlerden birçoğunu modern dönemde üstlenen eğitim kurumu yeni kuşakların sosyalleşmelerini sağlamaktadır. Devletler yaygınlaştırdıkları ve zorunlu tuttıkları eğitim sistemi aracılığıyla egemenlik alanı içerisinde yer alan coğrafyalarda açtıkları okullarda yetişen yeni kuşaklara kendi ulus devlet ideolojilerini aşılayabilmiştir. Ulus devletler için eğitim kurumu yeni nesillerin zihninde ulus fikrinin inşa edildiği bir alan olarak görülmüştür. Bu bağlamda 'Osmanlılık' kimliği altında birden çok etnik unsuru içerisinde barındıran Osmanlı Devleti'nden, Türk milliyetçiliğini merkeze alarak inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş döneminde eğitim kurumunun yeni kurulan ulus devlet kimliğinin meşruiyet kazanmasında ve içselleştirilmesinde kilit bir rol oynadığı söylenebilir. Bu çalışmada Cumhuriyet'in kurumsallaştığı ilk dönemde ulus devlet ve milliyetçilik olgularının Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı müfredata etkisi var olan literatür üzerinden incelenecektir.

Devletlerin benimsedikleri ideolojilerin izdüşümlerini eğitim sistemlerinde ve müfredatlarında görmek mümkündür. Nitekim eğitim kurumu devletlerin ideolojilerini meşrulaştırmak ve sonraki kuşaklar için mevcut ideolojinin sürekliliğini sağlamak açısından bilhassa ulus devletler açısından kilit bir rol oynamaktadır. Bu noktada eğitim kurumu ülkelerin politik, sosyolojik koşullarına göre değişiklik gösterse bile genel olarak birbirinden farklı gündelik hayat pratiklerine sahip, birbirini yaşamı boyunca hiç görmemiş insanların makro bir kimlikte buluşarak ortak bir 'bizlik' bilinci edinmesini mümkün kılmaktadır. Bu çerçevede tek bir merkezden üretilen müfredatın, devletin egemenlik alanındaki bölgelerde açılan okullarda öğretmenler aracılığıyla ortak bir biçimde öğretilmesi hayali bir cemaat olarak ulusun oluşmasına önemli katkılar sunmaktadır.

Bu çalışmada ulus devlet ve milliyetçilik olgularının Cumhuriyet'in ilk döneminde Milli Eğitim Bakanlığı'nın oluşturduğu ders kitaplarına yansımaları incelenecektir. Anderson'un kavramsallaştırmasıyla hayali

birer cemaat olan ulus fikrinin oluşmasında tarih, vatandaşlık bilgisi, coğrafya gibi sosyal alana ilişkin derslerin etkileri ele alınacaktır.

Ulus Devletin Kuruluşunda Eğitimin İdeolojik Bir Araç İşlevi Görmesi

Eğitim önceki nesillerin sonraki gelen nesilleri sosyalleştirmesine ve toplumsal normları yeniden üretmesine olanak sağlayan sosyolojik bir kurumdur (Durkheim, 2016: 81-83). Toplumsal bir kurum olarak eğitimin tarihsel ve toplumsal şartlara göre değiştiği ve sürekli bir biçimde yeniden şekillendiği söylenebilir. 19. Yüzyıl itibarıyla dünyayı etkisi altına alan milliyetçilik ideolojisi diğer tüm toplumsal kurumlarda köklü değişiklikler oluşturduğu gibi eğitim kurumunu da etkilemiştir (Özyurt, 2019: 58-61). İmparatorlukların yıkılıp yerlerine milliyetçiliği benimseyen ulus devletlerin kurulduğu 19. Yüzyılda eğitim kurumu birbirini hiç tanımayan kitlelerin ulus kimliğini merkeze alan yeni bir ideal etrafında birleşmelerini sağlayacak önemli bir olanak sunmuştur. Ulus devletin en önemli özelliklerinden biri parçalı ve dağınık olan gücü merkezileştirmesidir (Poggi, 2019: 113-114). Bu doğrultuda tüm toplumsal kurumlar ve dolayısıyla eğitim kurumu da modern ulus devlette tek bir elden oluşturulan politikalara göre merkezleştirilmiştir. Eğitimin merkezleşmesi onu elinde tutan siyasi otoritenin egemenlik alanı içindeki tüm bölgelerde yeni kuşaklara hangi ideolojiyi aşılacağını belirlemesine olanak tanımıştır.

Gellner ulus kavramını ortak kültürü paylaşan insanların bir yaratımı olarak ele almaktadır; dolayısıyla ulus olabilmek için ortak bir rıza ve uzlaşım gereklidir. Ulusçuluk ise insanların tasarımıyla ortaya çıkan etnik sınırlar ile siyasal sınırların özdeşleştirilmesi arzusu olarak tanımlanabilir (Gellner, 2022: 69-76). Anderson'un kavramsallaştırmasıyla hayali bir cemaat olarak ulus fikrinin oluşmasında ve sürekliliğinin korunmasında eğitim kurumu önemli bir rol oynamaktadır. Ulus devlet sistemi içerisinde öğretmenler bağlı oldukları devletin egemenlik alanı içerisinde yer alan farklı coğrafi mekanlarda görev yaparken ortak bir dil, ortak bir kültür ve ortaklaşan ulusal imgeleri yeni kuşaklara aktarabilmekle birlikte sosyalleşmeyi ulus devlet lehine yeniden üretmektedir (Anderson, 2020: 143-145). Bu koşullar çerçevesinde birbiriyle hiç iletişime geçmemiş, daha öncesinde kendi mikro kimliklerini benimseyen insanlar eğitim sistemi aracılığıyla makro bir kimlik ve hayali bir 'biz' olarak ulus fikrini benimseyebilmektedir. Bu olgunun Osmanlı'nın son döneminde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulma döneminde ve ulus devletin Türkiye'deki kurumsallaşma sürecinde de oldukça etkili olduğu görülmektedir.

Osmanlı'nın Son Döneminde Eğitimin Ulus Devlet Eksenli Millileştirilme Çabaları

Eğitimin politik tartışmalardan ve değer yargılarından bağımsız bir fenomen olmadığı ifade edilebilir. Toplumsal dinamikler ve tarihsel koşullar eğitimin yapısını, müfredatını, kurallarını ve pratiklerini etkilemektedir (Durkheim, 2016: 46-49). Bu çerçevede farklı etnik unsurları çatısı altında barındıran Osmanlı Devleti'nden tek bir ulus kimliğinin üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti dönemine geçişte eğitim kurumunun amaçları ve anlayışları yetiştirilmek istenen insan modeli farklılaştığı için değişmiştir.

19. yüzyılda eğitimin tüm dünyada kitleleşmeye başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti de Batılılaşma ve modernleşme politikaları doğrultusunda zorunlu eğitimi getirmiş ve okulları yaygınlaştırmıştır. 19. Yüzyılda girdiği savaşlarda büyük toprak kayıpları yaşayan Osmanlı Devleti'nde eğitim kurumunun hem devleti içinde bulunduğu kötü koşullardan kurtaracak hem de atalet içinde olan devlet yapısını yenileştirecek mucizevi bir kurtarıcı olarak görüldüğü söylenebilir (Fortna, 2005: 24-36). 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nde yaşanan politik tartışmalar ve siyasal değişiklikler doğrudan eğitim politikalarını da belirlemiştir. Bu dönemde yabancı okulların misyonerlik faaliyetleri, farklı türdeki okullarda uygulanan çeşitli müfredatların ürettiği kimlik kargaşası ve devletin vereceği eğitimin ideolojik olarak besleneceği akımın ne olacağı tartışmaların belkemiğini oluşturmuştur.

Tanzimat Fermanı sonrası eğitimde yenileşme hareketleri Osmanlı'daki geleneksel eğitim sisteminden farklı, modern tarzda yeni okulların açılmasını beraberinde getirmiştir. Bu süreçte Osmanlı'nın geleneksel yapısında var olup dini eğitime ağırlık veren okulların yanına yine devletin kontrolünde olan ve temel olarak devlete memur yetiştirmeyi hedefleyen Batılı tarzda modern okullar ile adları sıkça misyonerlik faaliyetleriyle birlikte anılan yabancıların kurmuş oldukları Batılı tarzda eğitim veren okullar da eklenmiştir. Farklı müfredatları esas alarak eğitim veren bu okullarda okuyan öğrencilerin birbirinden ayrılan farklı kimlikler edinmeleri bir yandan aynı ülkede ve aynı kuşakta yer alan Osmanlı vatandaşlarının birbirlerine yabancılaşmasına neden olurken diğer yandan ülke içerisinde ortak bir kimlik inşa edilememesine zemin hazırladığı söylenebilir (Baytal, 2000: 24-28; Bolat, 2011: 123-127). İmparatorluklar devrinin henüz tam anlamıyla kapanmadığı 20. Yüzyılın hemen öncesinde devletlerin okulları başka ülkeler üzerindeki nüfuz alanlarını arttırmalarını sağlayacak bir silah olarak kullandıkları görülmektedir. Osmanlı Devleti'ndeki yabancı okulların bir kısmı

dini ve milliyetçi motivasyonlarla imparatorluk içerisindeki farklı etnik unsurları etki alanlarına almaya ve Osmanlı kimliğinden koparmaya çalışmışlardır¹ (Fortna, 2005: 87). Tüm bu meseleler eğitimin daha fazla politik şartlara göre şekillenmesiyle sonuçlanmıştır.

Tanzimat Fermanı sonrasındaki dönemde devletin kendi açtığı okullarda Osmanlı kimliğinin birleştirici ve bütünleştirici gücünü vurguladığı bir söylem aşıladığı görülmektedir. Devlet imparatorluğun farklı bölgelerinde ayrılma talebinde bulunan etnik unsurların önünü alabilmek adına ortak bir Osmanlı kimliği üzerinden tüm etnik unsurları tek bir çatı altında elinde tutmayı hedeflemiştir. Bu dönemde kamuoyuna tesir eden birçok düşünür Osmanlılık ve İslam kimliklerinin devleti bir arada tutacak çatı kimlikler olduğunu savunmuşlardır (Yılmaz, 2012: 35-37). Milliyetçilik akımının tüm dünyada ve Osmanlı'da hızla yayıldığı bir dönemde çok uluslu Osmanlı Devleti'nin uyguladığı eğitim politikalarının ürettiği politik ve kültürel sonuçlar eğitimde millileşme tartışmalarını doğurmuştur. Devletin sürekliliği ve eğitim politikaları arasında güçlü bir ilişki olduğunu savunan birçok düşünür okul müfredatlarının merkezileşerek devletin tekelinde toplanmasını ve ortak bir kimlik inşa etmeye yönelik eğitim politikalarının benimsenmesini savunmuştur. Devletin okullarda aşılması gereken ortak kültürün ne olacağı meselesi ise sürekli değişen politik ortamda tartışılan ve tek bir ulus kimliği üzerine inşa edilen Cumhuriyet dönemine kadar büyük ölçüde üzerinde uzlaşamayan ihtilafli bir konu olagelmiştir.

Siyasal bağlamda Osmanlıcılık politikasının Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları'nda büyük yara almasıyla birlikte Türkçülük akımının ivme kazanması eğitim politikalarının da Türk kimliği üzerine inşa edilmesinin yolunu açmıştır (Uyanık, 2009: 70-75). Osmanlı bu yüzyılı her ne kadar farklı etnik unsurları kaybetmeden bünyesinde tutabilmek adına Osmanlı kimliği üzerine inşa ettiği eğitim politikalarını yürütmeye çalışarak geçirse de, imparatorluğun 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan savaşlarda büyük toprak kayıpları yaşamasıyla birlikte içeride politik olarak Türk kimliği üzerine bir eğitim politikası inşa etmeyi savunan düşüncenin etki alanı hızla artmıştır. İmparatorluk içerisindeki farklı etnik unsurlar içerisinde yükselen milliyetçilik dalgalarının Türk milliyetçiliğinin de yükselmesini tetiklediği söylenebilir. Devletin sürekliliğinin imparatorluk kimliğiyle sağlanamaya-

¹ Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyılda kendi tebaası içerisindeki azınlık okulları ile farklı ülkelerin nüfuz alanlarını genişletmeye yönelik açtıkları okulları birbirinden ayırdığı ve farklı değerlendirdiği söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin eğitim konusundaki refleksi imparatorluk sınırları içerisinde yaşayan farklı etnik unsurların açtığı okullara karşı değil imparatorluk sınırları dışından gelen ve misyonerlik faaliyeti götüğünden şüphelenen okullara karşı oluşmuştur (Fortna, 2005: 101-103).

çağı fikrini benimseyen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yöneticileri, Türklük ve Müslümanlık üzerine inşa edilecek yeni bir devlet politikası benimsenmesi gerektiğini savunmuşlardır. 1908'de II. Meşrutiyet'le birlikte yönetimi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ele almasından sonra eğitim müfredatında milliyetçiliğin etkisinin yükseldiği görülmektedir (Şimşek U. , 2005: 288-293).

II. Meşrutiyet sonrası siyasal olarak kendi etki alanını güçlendirmek ve sürekliliğini sağlamak adına eğitim politikalarına oldukça önem veren İttihat ve Terakki Cemiyeti milliyetçilik akımının izdüşümü olarak okuyabileceğimiz dilde sadeleşme, eğitim-öğretimde birlik, milli bir ulus inşa etme gibi politikaları takip etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndaki ağır yenilginin faturasının İttihatçılara kesilmesiyle birlikte İTC politik etkinlik alanını kaybetse de eğitim-öğretimi ulus kavramı ekseninde modernleştirmeye yönelik bu çabalar daha keskin bir milliyetçilik vurgusuyla Cumhuriyet döneminde sürdürülmüştür. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki İttihatçı eğitim politikaları ile yeni kurulan Cumhuriyet'in ilk dönem eğitim politikaları arasında bir süreklilik olduğu söylenebilir (Uyanık, 2009: 72-84).

Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları:

Müfredatın Ulus-Devletin Oluşmasındaki Rolü

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere eğitim kurumu ulus devletler için kendi ideolojilerini ve ulus anlayışlarını inşa etmelerinin önemli bir aracı olarak görülmüştür. Modern devletler eğitimi merkezleştirerek egemenliği altında olan toprak parçaları dahilinde var olan geleneksel düşüncenin yerine kendi ideolojisini aktarma fırsatını yakalamıştır (Şimşek, Küçük, & Topkaya, 2012: 2810-2814). Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte Cumhuriyet'i kuran kadroların yeni kurulan rejimi meşrulaştırmak ve sürdürülebilir hale getirmek için eğitimi ideolojik bir araç olarak kullandığı görülmektedir (Yıldırım, 2018: 322-324). Eğitimin merkezleşmesi birbiriyle aynı ülke içerisinde yaşayıp birbirini hiç tanımayan çocuklara aynı müfredatın uygulanmasıyla hayali bir aidiyet bağı ve ortak değerler kümesi kurulmasını mümkün hale getirmektedir (Anderson, 2020: 140-144). Bu çerçevede Cumhuriyet'in ilk dönemindeki eğitim modelinde Osmanlı kimliği pejoratif olarak ele alınmış ve 'Türk ulusu' eksenli yeni bir tarih anlatısı inşa edilmiştir (Şimşek, Küçük, & Topkaya, 2012: 2814-2820). Ulus eksenli yeni bir toplum inşa etme ideallerinin bir diğer yansıması da dilde sadeleşme politikalarında görülmektedir. Tek partili dönemde milliyetçiliğin etkisiyle dilde sadeleşmeye gidilmiş, Osmanlı Türkçesindeki Arapça ve

Farsça kökenli kelimeler çıkartılarak salt Türkçe bir dil üretilmeye çalışılmıştır (Çelik, 2022: 101-111).

Ulus devletin inşasında okulların yaygınlaşması kadar müfredatın merkezileşmesi de önemli bir rol oynamaktadır. İmparatorluklar devrinin kapanmasının ardından ortaya çıkan ulus devletler için kendi egemenlik alanları içerisinde imparatorluk geleneğinden miras kalan farklı etnisiteleri yeni devlet modeli içerisinde nasıl konumlandıracağı ya da nasıl aynı potada eriteceği problemi ortaya çıkmıştır. Aynı ülke içerisinde egemen ulusun dışında kalan etnik unsurların var olan pota içinde eritilmesinde eğitim kurumu devletlerin kullandığı önemli bir ideolojik araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı ülke içerisinde yer alan tüm insanların ortak bir ulus kimliğine entegre edilebilmesi için ortak bir anlatının üretimine ve aktarımına ihtiyaç vardır. Ulus devletler eğitimi kullanarak tek bir merkezden belirledikleri müfredatla bu ortak anlatıyı birbirinden farklı bölgelerde birbirlerini hiç görmemiş insanlara aktarabilme imkanı elde edebilmiştir. Bu bağlamda modern Türkiye'nin inşasında da eğitim kurumu yeni ideolojinin meşrulaştırılması için bir araç olarak kullanılmıştır. Bununla beraber yeni ulus-devlet anlayışının beraberinde getirdiği Türk milliyetçiliği düşüncesinin müfredatın şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1923-1950 arasında yazılmış tarih, vatandaşlık bilgisi, coğrafya ve din kültürü ders kitaplarında yer alan milliyetçilik vurgusunun ulus-devletin oluşumuna etkileri ele alınacaktır.

Tarihin Yeniden İnşası ve Coğrafyanın Vatanlaşması

Toplumsal bir olgu olarak tarih anlatıları bir toplumsallıktan beslenmekte ve toplumsallık anlayışına göre yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda tarih geçmişin nesnel bilgisi olmaktan ziyade mevcut toplumsallığı güçlendirecek tarihsel ve sosyolojik bir anlatı olarak ele alınabilir. Tarihin sürekli sosyolojik koşullara göre yeniden üretilmesi veya değiştirilmesi tarihbozumu olarak tanımlanabilir (Aktay, 2021: 29-41). Yaklaşık altı yüz yıl boyunca monarşiyle yönetilen bir siyasal sistemden cumhuriyete geçişte tarihin yeniden inşası ve inşa edilen bu tarihin aktarımı yeni kurulmuş olan yapının sürekliliğinin sağlanmasında büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede tarih ve coğrafya dersleri hem yeni kurulan ulus devlet anlayışının meşrulaştırılmasında hem de yeni siyasal sınırların yurt olarak benimsetilmeye çalışılmasında etkili olan ideolojik birer araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Elban, 2015: 1311-1313).

Yeni toplumsallık biçimini meşrulaştırmak ve ideolojik olarak tercih edilen sistemin sürekliliği sağlamak adına Cumhuriyet'in ilk döneminde tarih dersleri milliyetçi öğelerle birlikte yeniden üretilmiş ve aktarılmıştır. Bu dönemdeki tarih kitapları üzerine yapılan çalışmalarda müfredattaki kazanımların büyük bir bölümünün Türk milliyetçiliğini aşlamaya yönelik kurgulandığı görülmektedir (Arsal, 2015: 6-8). Bu ekseninde Türk milliyetçiliğinin teorik öncülerinden olan Ziya Gökalp'e ayrıca değinilebilir. Gökalp'in başta Türkçülüğün Esasları olmak üzere birçok eserinde ortaya koyduğu Türk milliyetçiliği teorisinin ders kitaplarında oldukça geniş bir karşılık bulduğu gözlemlenmektedir (Altıntaş & Gölen, 2020: 439-441). Tarih ders kitaplarında işlenen milliyetçilik fikri sayesinde o güne kadar birbirleriyle daha çok mikro kimlikler üzerinden ya da teolojik kimlikler üzerinden aidiyet kuran insanları ulus kavramı üzerinden tek bir tarih anlatısında buluşturmak ve ortak bir 'ulus' ile ortak bir 'vatan' anlayışına inandırmak daha mümkün hale gelmiştir.

Cumhuriyet dönemi tarih kitapları Türk tarih tezini yeni kuşaklara aşlamak amacı gütmektedir. Yunanistan'la yapılan savaşın başarılı olmasına mukabil Lozan Barış Antlaşması'nda otoritesini kabul ettiren Ankara hükümeti devam eden yıllarda Türk etnik kimliği ile ülkenin üzerine kurulduğu Anadolu toprakları arasında tarihsel bir bağ inşa etmeye çalışmıştır. Cumhuriyet'in kurucu kadroları Türk kavramını tarihsel olarak geçmişteki birçok medeniyetle ilişkilendirilmiştir; bu anlatılar bir anlamda başta Yunanlılar olmak üzere çeşitli etnik unsurların bölgede hak iddia etmelerinin önüne geçmek için yapılan siyasal bir hamle olarak da okunabilir (Copeaux, 2002: 48-49). Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Anadolu'daki hak iddiasını güçlendirebilmek adına devletin kurucusu Atatürk'ün de tesiriyle Türk tarih tezi ders kitaplarına yoğun bir şekilde yerleştirilmiştir. Bu kitaplarda Türk tarih tezi aktarılırken sıklıkla insanlık tarihinde Türk kavminin önemli bir yeri olduğu, medeniyet kümesine önemli katkıları olduğu gibi temalar işlenmiştir. Bununla birlikte bir önceki rejimin meşruiyetini dayandırdığı İslam dinine ilişkin anlatılar pozitivist ve laik yaklaşımın etkisiyle daha beşeri ve liberal yorumlarla ele alınmıştır (Küçükali, 2018: 76-80).

Literatürde var olan çalışmalarda Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1930 sonrası yazdıkları tarih kitaplarında vatana aidiyet ve bağlılığa ilişkin vurgunun güçlü bir şekilde yoğunlaştığı tespit edilmiştir (Elban, 2015: 1313). Ulus ve milliyetçilik temalarının kendileri doğrudan ulus devletin meşrulaştırılması olgusuyla ilişkilendirilse de bu temaların kitaplardaki işlenme yoğunluğu dönem şartlarıyla beraber okunabilir. Dönemin politik şartları düşünüldüğünde bu durum tüm dünya ge-

nelinde artan ve sivrilen milliyetçilik dalgasının izdüğümleri olarak da ele alınabilir. Nitekim 1930'lu yıllarda özellikle Avrupa'da saldırgan politikaları benimseyen milliyetçi dalgalar İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle sonuçlanmış ve Carr'ın (2019: 49) ifadesiyle kitleler yeni bir put olarak inşa ettikleri milliyetçilik uğruna feda edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte tüm dünyada saldırgan politikalarından vazgeçmiş milliyetçilik dalgalarının yayılması sonucu Türkiye'deki tarih ders kitaplarında da barışçıl vatanseverlik ve demokratik vatandaşlık temalarının güçlendirildiği anlaşılmaktadır (Elban, 2015: 1314).

1930'lu ve 40'lu yıllardaki tarih kitaplarında Osmanlı Devleti'ne ilişkin yaklaşımlarda yeni rejimi meşrulaştırmak adına önceki devlet modelinin dezavantajlarından ve olumsuz yönlerinden daha çok bahsedilmektedir. Osmanlı tarihinin farklı periyotlar üzerinden ele alındığı ders kitaplarında Osmanlı Devleti'nde Türklük bilincinin yani 'milli' bilincin olmadığı, padişahların birçoğunun zafiyetleri olduğu ve bu zafiyetlerin toplumu da negatif yönde etkilediği, yöneticilerin toplumun çıkarı yerine kendi çıkarlarını düşündüğü gibi eleştiriler getirilmekle birlikte padişahların afyon ve alkol kullanımları da örneklendirilmiştir (Küçükali, 2018: 76-113). Osmanlı'yla ilgili genel tabloya bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulma sebeplerinden biri olarak bu devlet modelindeki eksikliklere vurgu yapılmış, Osmanlı'nın uzunca bir dönem Türk ulusunu ihmal ettiği ifade edilmiş ve Cumhuriyet rejiminin erdemlerine sıkça yer verilmiştir.

Ulus devletler coğrafya bilimine ortak bir tarih yazımı ve ortak bir anavatan tasavvuru oluşturma noktasında sıkça başvurmuşlardır. Cumhuriyet'in ilk dönemindeki coğrafya derslerinin dayandığı tarih anlatısına bakıldığında Anadolu coğrafyası anlatılırken Türk tarih teziyle uyumlu olarak Türk tarihinin geçmişteki medeniyetlerle olan ilişkileri üzerinden anlatıldığı görülmektedir. Beşeri coğrafyaya bakıldığında bu dönemde çevre ülkelerle ilgili devlet perspektifinin coğrafya dersi üzerinden öğrencilere aktarıldığı görülmektedir. Örneğin Kurtuluş Savaşı'nda Ankara sınırına kadar ilerlemiş olan Yunanlılar düşman olarak görülürken Bulgaristan ise olası bir tehdit olarak ele alınmıştır (Durgun, 2012: 27-34).

Komşu ülkelerle ilgili söylemlere bakıldığında yine milliyetçiliğin bir etkisi olarak uluslararası ilişkilere Türklük kavramı üzerinden yaklaşıldığı görülmektedir. Türk tarih teziyle paralel bir şekilde ülkelerin medenilik durumları doğrudan Türk medeniyetinin etkileriyle ilişkilendirilmiştir. Örneğin ders kitaplarında Mısır, Afrika'nın en medeni toplumu

olarak yer almıştır çünkü eski Mısır medeniyetinin Türkler tarafından kurulduğu iddia edilmiştir. Diğer ülkelerle ilgili verilen bilgilere bakıldığında ise bu ülkelerde ne kadar Türk yaşadığı veya eski Türk medeniyetlerinin bu ülkeler üzerinde ne kadar etkisi olduğu beşeri coğrafya anlatsının merkezini oluşturmaktadır (Durgun, 2012: 27-34). Coğrafya dersiyle ilgili genel tabloya bakıldığında dersin toprak parçası olarak görülen alanın insanların zihninde uğruna ölünmeye gereken bir yurt, anavatan olarak kodlanmasına hizmet ettiği söylenebilir.

Vatandaşlık Bilgisi: Bir Millet Yaratmak

“ – Biliyorum beyim sen de onlardansın emme.

-Onlar kim?

- Aha, Kemal Paşa’dan yana olanlar...

- İnsan Türk olur da nasıl Kemal Paşa’dan yana olmaz.

- Biz Türk değiliz ki, beyim.

- Ya nesiniz?

- Biz İslam’ız, elhamdülillah. O senin dediklerin Haymana’da yaşarlar” (Karaosmanoğlu, Yaban, 1981: 203).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Kurtuluş Savaşı dönemi Anadolu’yu gezerken gördüğü manzaralardan hareketle kaleme aldığı Yaban romanında baş kahraman olan Ahmet Celal’in köylülerle yaşadığı bu diyalog Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçişte kimlik algısının nasıl değiştiğine ilişkin önemli ipuçları barındırmaktadır. Dönem koşulları gereği gitmek zorunda kaldığı Anadolu’nun bir köyünde inanmış olduğu Türklük motivasyonu ile köylüleri harekete geçirmek isteyen Ahmet Celal karşısındaki köylülerde aynı kimlik algısını ve dolayısıyla aynı motivasyonu bulamamıştır. Buna mukabil romanın baş kahramanı günlüğüne şu cümleleri not etmektedir:

“Asılmış bir adam gibi başım göğsüme düşüyor. Bunalıp kalıyorum. Eğer, bize zafer nasip olsa bile kurtaracağımız şey, yalnız bu ıssız toprakla, bu yalçın tepelerdir. Millet nerede? O henüz ortada yoktur ve onu, bu Bekir Çavuşlar, bu Salih Ağalar, bu Zeynep Kadınlar, bu İsmailler, bu Süleymanlarla yeni baştan yapmak gerekecektir” (Karaosmanoğlu, 1981: 203).

Yakup Kadri’nin bir ıssız toprağı vatan, milleti ise yeni baştan yaratmak gerektiği tespiti Cumhuriyet kadrolarının eğitim politikaları-

nın belkemiğini oluşturmaktadır. Eğitim kurumunun bir parçası olan okullar ülkenin farklı bölgelerinde yaygınlaştıkça Türklük kavramının zihinlerdeki inşası ve bu kavrama ilişkin toplumsal konsensüsün oluşması hedeflenmiştir. Bu bağlamda vatandaşlık dersinin müfredatta olması bir anlamıyla ulus eksenli kimliğin inşasına hizmet ederken diğer yandan yüzyıllarca tebaa anlayışıyla yönetilen bir topluma nasıl bir ulusun parçası yani vatandaşı olacağı anlatılması anlamına gelmektedir. Cumhuriyet vatandaşlık dersi aracılığıyla doğrudan idealize ettiği insan tipini üretmeye yönelik bir müfredat belirlemiş ve devlete olan aidiyet bağını güçlendirmeye çalışmıştır (Güngör, 2017: 458-460).

Vatandaşlık bilgisine ilişkin derslerin müfredatına bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kuran tüm etnik unsurların tek bir çatı altında Türk ulusu olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu tanımlamanın anayasayla da paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu Türklük kavramsallaştırmasıyla birlikte Gayrimüslimler ve Müslüman olup farklı etnik aidiyete sahip olan Kürtler, Çerkesler ve Lazlar gibi Anadolu'da yaşayan çeşitli etnik gruplar da ulus devlet politikaları doğrultusunda Türk kimliği çatısı altında tanımlanmıştır (Küçükali, 2018: 73-76).

Vatandaşlık bilgisinde ideal Türk çocuğuna yüklenen anlamlara bakıldığında gündelik yaşam pratiklerine ilişkin her şeyin doğrudan ya da dolaylı olarak ulus kimliğiyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Milliyetçi bir pedagojinin tasavvur edildiği bu dönemde kolektivist ruh ve militarizm iç içe geçerek Türk vatanının aile de dahil olmak üzere tüm mikro kimliklerden daha üstün olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. İnsanların yaşamlarını devam ettirmelerini sağlayan iktisadi faaliyetler sınıf eksenli değil ulus eksenli ele alınmış, iktisadi faaliyetlerdeki başarının doğrudan Türk ulusu hanesine yazılan bir başarı olduğu fikri aşılana çalışılmıştır. Yerli malı haftası gibi uygulamalar da bu doğrultuda ortaya çıkmış çocukluk politikalarıdır (Öztaş, 2013).

Dini Motiflerin ve Milliyetçi Motiflerin Sentezlenmesi

Modern dönemde dinlerin çağdaş milliyetçiliğe eklenerek yeniden yorumlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda dini öğelerle milliyetçi öğelerin söylemsel olarak birbiriyle iç içe geçtiği yeni bir modern anlatının inşa edildiği söylenebilir (Harari, 2022: 133-135). Cumhuriyet'in kurulduğu ilk döneme bakıldığında ders kitaplarındaki dini motiflerin bir taraftan milliyetçi öğelerle iç içe geçerken diğer taraftan dönemin değişen siyasal konjonktürüne göre şekillendiği görülmektedir. Tevhid-i Tedrisat kanunuyla devlet diğer derslere yaptığı gibi din

dersini de tek bir müfredatta toplamıştır. Cumhuriyet'in ilk kuruluş yıllarında dini öğeler ders kitaplarında sıkça bahsedilen güçlü bir motif olarak karşımıza çıkarken 1920'li yılların ortasında anaysaya laiklik ilkesinin getirilmesiyle birlikte dini vurgu zayıflamış ve bunun yerine milliyetçi motifler öne çıkmıştır (Küçükali, 2018: 83-84). Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet yapısından farklı olarak din işleri ve devlet işlerini keskin bir çizgiyle birbirinden ayırmak isteyen tek parti hükümeti döneminde kimi zaman din derslerinin bazı okul türlerinde müfredattan çıkartıldığı veya haftalık ders saatinin azaltıldığı da görülmektedir (Selçuk & Ülker, 2008: 3-7).

Siyasal olarak halifeliliğin kaldırılması ve laikliğin getirilmesiyle birlikte ders kitaplarında dini vurgunun azalmakla beraber var olan müfredattaki dini anlatının da mevcut politik konjonktüre göre yeniden yorumlandığı ifade edilebilir. Devleti yöneten kadrolar bu dönemde benimsedikleri ulusçu, pozitivist ve laik anlayışa uygun yeni bir dini anlatı inşa etmeye çalışmışlardır. Tek parti döneminde müfredat oluşturulurken dinle ilgili ifadelerde yeni siyasal paradigmayla uyumlu olacak şekilde bilimin önemine vurgu yapılmış, İslamiyet'in övdüğü erdemler Cumhuriyet kadroları ve politikalarıyla ilişkilendirilmiş, kamusal alana müdahil olmaması adına dinin bireysel olduğuna ilişkin yorumlara daha fazla yer verilmiştir. Bunlarla birlikte Aydınlanma düşüncesinin merkezinde yer alan akıl kavramına daha fazla önem atfeden din adamlarının düşüncelerine ders kitaplarında daha fazla yer verilmiş ve modern anlamdaki vatan sevgisi ile iman arasında anakronik bir biçimde de olsa doğrudan ilişki kurulmuştur (Ertaş, 2017: 190-196). Ayrıca din kültürüyle birlikte aktarılan ahlak bilgisinde milli ahlak vurgusu sıkça yapılarak ulus-devletin inşasında din dersleri modern yurttaş yetiştirme politikalarına entegre edilmiştir (Kesgin, 2011: 231, 232).

Sonuç

19. yüzyılda küresel çapta yayılan ulus devletler yeni bir toplumsallaşma kategorisi olarak 'ulus' kavramını meşrulaştırmak için eğitim kurumundan yararlanmıştır. Sosyolojik bir kurum olarak eğitim toplumlarında egemen olan mevcut politik gücün yeni kuşakları istedikleri zihniyet doğrultusunda toplumsallaşmalarına olanak tanımaktadır. Bu çerçevede yeni kurulan ulus-devletler de ontolojik olarak kendi meşruiyetlerini dayandırdıkları ulus kavramının toplumda yerleşmesi ve üzerinde bir konsensüs kurulabilmesi adına müfredatı ulus eksenli milliyetçilik temalarıyla yeniden üretmiştir. Bu sayede farklı coğrafyalarda birbirlerini hiç tanımamış olan insanlar aynı merkezden

üretilen ders içeriklerini okuyarak olarak ortak bir biz bilinci veya Anderson'un tanımlamasıyla hayali bir cemaat olarak ulus bilinci geliştirebilmişlerdir.

19. yüzyılda tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı'da da güçlenen milliyetçilik akımı düşünürler üzerinde etki bıraksa da farklı etnik unsurları tek bir çatı altında toplayan Osmanlı Devleti'nin siyasal politikalarında ve dolayısıyla eğitim politikalarında belirleyici bir etken olmamıştır. Üç kıtaya yayılmış olan Osmanlı Devleti etnik olarak birbirinden oldukça farklı kimliklere sahip olan tebaasını bir arada tutmak için dönemsel olarak politik ağırlıkları değişmekle birlikte İslamcılık ve Osmanlıcılık politikaları doğrultusunda İslam kimliğini ve Osmanlı kimliğini ön plana çıkarmıştır. 20. Yüzyılın başında Trablusgarp ve Balkan Savaşları sonrası alınan ağır yenilgilerin oluşturduğu ortam ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin II. Meşrutiyet sonrası iktidarı ele alması devletin politik yönünü ve dolayısıyla eğitim politikalarını da Türk milliyetçiliği ekseninde yeniden şekillendirmiştir. Bu dönemde çeşitli etnik unsurların Osmanlı'dan fiilen ayrılması ve eşzamanlı olarak ayrılıkçı hareketlerin güçlenmesiyle birlikte İTC yöneticileri devletin kurtuluşunu Türk ve İslam kimliği taşıyan yeni bir devlet modelinde öngörmüşlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği ağır yenilgiyle İTC tasfiye edilmiş olsa da Cumhuriyet'i kuran kadrolar İTC'nin uyguladığı milliyetçi politikaları daha radikal bir biçimde devam ettirmiş ve eğitim politikalarını Türk milliyetçiliği ile Türk ulus kimliği üzerinden yeniden inşa etmişlerdir.

Cumhuriyetin ilk döneminde üretilen tarih, vatandaşlık bilgisi, coğrafya ve din kültürü gibi sosyal konuları içeren ders kitaplarına bakıldığında bu derslerin müfredatlarının Türk milliyetçiliğinin merkezde olduğu bir anlatıya göre oluşturulduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına mukabil kurulan Cumhuriyet'in halk nezdinde meşrulaştırılması için kitaplarda Osmanlı Devleti pejoratif bir anlatıyla aktarılırken yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin erdemlerine ve faydalarına sıkça yer verilmiştir. Önceki rejimde ders kitaplarını önemli ölçüde etkileyen ve toplumun büyük bir bölümünün inandığı İslam dinine ilişkin öğeler Cumhuriyet'in ilk dönem ders kitaplarında benimsenen laiklik ilkesi doğrultusunda azaltılmış olmakla birlikte ders kitaplarında İslam dininin liberal ve pozitivist düşüncelere uyumlu olduğu varsayılan yorumlarına yer verilmiştir.

Türk ulus kimliğini merkeze alan yeni rejimin birden çok etnik unsuru barındıran Osmanlı toplumu üzerine kurulması bir taraftan diğer etnik unsurların yeni kimliğe nasıl entegre edileceği problemini do-

ğururken diğer yandan Osmanlı Devleti'nden kopan çevredeki ulus devletlerin Anadolu ve Trakya üzerinde yaşayan kendi etnik gruplarının varlığına dayanarak siyasal hak iddiasında bulunmaları riskini de beraberinde getirmiştir. Atatürk ve Cumhuriyet'i kuran kadrolar bu dönemde Türk tarih tezini üreterek Türk kimliğini tarihsel olarak geçmiş medeniyetlerle ilişkilendirmiş ve Anadolu'nun geçmişinde var olan birçok etnisitenin köken olarak Türklükle ilişkisi olduğunu iddia etmişlerdir. Cumhuriyet'in ilk döneminde yazılan tarih ve coğrafya ders kitaplarının müfredatı da refleksif olarak dönem şartlarına göre üretilen Türk tarih tezini olumlayacak bilgiler üzerine kurgulanmış ve Türk milletinin dünya tarihinde var olan tüm medeniyetleri doğrudan ya da dolaylı olarak olumlu yönde etkilediği anlatısı aktarılmıştır.

Coğrafya dersleri de tarih dersleriyle benzer bir şekilde Türk tarih tezi üzerinden yeniden şekillendirilmiştir. Coğrafya derslerinin temel olarak devletin egemenlik alanı içerisinde olan toprakların uğruna ölümesi gereken anavatan olduğu fikrini aşılamaı hedeflediği söylenebilir. Yeni ulus devleti laiklik ilkesi üzerine inşa eden Cumhuriyet kadroları ders kitaplarında İslam'ı ulus devlet kimliğini besleyecek milliyetçi motiflerle sentezlemişlerdir. Yaklaşık çeyrek asırlık tek parti döneminde siyasal otoritelerin ve egemen paradigmaların değişmesi sonucu eğitimde din derslerine yönelik tavır konjonktüre göre değişse de en temelde dini anlatılar milliyetçiliği destekleyecek biçimde yeniden yorumlanmıştır.

1923 ile 1950 arası Cumhuriyet'in kurulduğu ve kurumsallaştığı tek partili dönemde eğitim politikalarının milliyetçilik ideolojisi ekseninde şekillendiği söylenebilir. Ulus-devlet fikrinin öğrencilere tarih, vatandaşlık bilgisi, coğrafya ve din kültürü gibi sosyal dersler üzerinden aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Müfredat oluşturulurken bu derslerin içeriği Türk milliyetçiliğini olumlayacak anlatılara göre yeniden inşa edilmiştir.

Kaynakça

- Aktay, Y. (2021). *Tarihbozumu: Tarih sosyolojisi denemeleri*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Altıntaş, İ. N., & Gölen, Z. (2020). Ziya Gökalp'in Türkçülük düşüncesinin milli tarih kitaplarına yansımaları. *Turkish History Education Journal*, 425-443.
- Anderson, B. (2020). *Hayali cemaatler*. İstanbul: Metis Yayınevi.
- Arsal, Z. (2015). Ortaöğretim tarih, Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersleri öğretim programlarında milliyetçilik. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-16.
- Baytal, Y. (2000). Tanzimat ve II. Abdülhamid dönemi eğitim politikaları. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 23-32.
- Bolat, R. (2011). Doğuşundan günümüze milli eğitim kavramına yüklenen anlamlar (1908-2011). (*Yüksek lisans tezi*). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Carr, E. H. (2019). *Milliyetçilik ve sonrası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Copeaux, E. (2002). Türk milliyetçiliği: Sözcükler, tarih, işaretler. *Milli hallerimiz, yurttaşlık ve milliyetçilik: Farkında mıyız* (s. 44-52). içinde
- Copeaux, E. (2006). *Türk tarih tezinden Türk-İslam sentezine. I*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Çelik, Z. (2022). *Dil mühendisliği ve Türkiye'de uluslaşma*. Ankara: Siyaset Yayınınevi.
- Durgun, S. (2012). Yer bilgisinden ulusal coğrafyaya. G. Ayman içinde, *Mekan, kimlik, güç ve dış politika* (s. 13-39). İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve sosyoloji*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Elban, M. (2015). Tarih eğitimi ve vatanseverlik üzerine bazı düşünceler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1302-1319.
- Ertay, H. (2017). Siyasetin ders içerikleri (hadisler) üzerindeki izdüşümleri: Cumhuriyet dönemi din dersleri örneği. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 189-198.
- Fortna, B. C. (2005). *Mekteb-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde İslam, devlet ve eğitim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güngör, M. (2017). Bir kimlik inşası olarak ulus-devlet yurttaşlığı ve yurttaşlık kavramının dönüşümü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 438-464.
- Gellner, E. (2022). *Uluslar ve ulusçuluk*. İstanbul: Hil Yayınevi.
- Harari, Y. N. (2022). *21. Yüzyıl için 21 ders*. İstanbul: Kolektif Kitap Yayınevi.
- Küçükali, İ. (2018). Türkiye'de Cumhuriyet dönemi ulus devletin inşasında milliyetçilik ve dine yaklaşımın ders kitapları üzerinden analizi (1924-1945). *Yüksek lisans tezi*. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1981). *Yaban*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Kesgin, S. (2011). Cumhuriyet dönemi örgün eğitim kurumlarında ahlak eğitimi.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 209-238.

- Poggi, G. (2019). *Modern devletin gelişimi: Sosyolojik bir yaklaşım*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztañ, G. G. (2013). *Türkiye’de çocukluğun politik inşası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özyurt, C. (2019). *Eğitim sosyolojisi yazıları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Seleşuk, F. Ü., & Ülker, H. İ. (2008). Sivil toplumdaki laiklik ve milliyetçilik tartışmalarını Cumhuriyet’in ilk 25 yılı bağlamında okumak. *Türkiye’de Siyasetin Dinamikleri Sempozyum Kitabı* (s. 1-14). içinde Bolu.
- Şimşek, A., & Alaslan, F. (2014). Milliyetçi tarihten milli tarihe, çatışmacı eğitimden barışçı eğitime doğru Türkiye’de tarih ders kitapları. *Akademik Bakış Dergisi*, s. 72-190.
- Şimşek, U. (2005). II. Meşrutiyet dönemi eğitimde Türkçülük akımının Türk kimliği oluşturmadaki rolü. *Journal of Kazım Karabekir Education Faculty*, 287-300.
- Şimşek, U., Küçük, B., & Topkaya, Y. (2012). Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının ideolojik temelleri. *Elektronik Turkish Studies*, 2809-1823.
- Uyanık, E. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi’nde toplumsal mühendislik aracı olarak eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin eğitim politikaları (1908-1918). *Amme İdaresi Dergisi*, 67-88.
- Yıldırım, S. (2018). Cumhuriyet döneminde bir çatı kavram olarak ulus ideolojisi ve bileşenleri. *Kent Akademisi Dergisi*, 317-331.
- Yılmaz, E. (2012). Tanzimat dönemi Türkçe çocuk gazetelerinde ahlak, ilim ve milliyetçilik (1869-1876). *Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar*, 35-64.